

Ю. О. ВОЛОШИН

Юрій Олексійович Волошин, доктор юридичних наук, професор Маріупольського державного університету

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОНІСТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ СПІВВІДНОШЕННЯ
МІЖНАРОДНОГО ТА ВНУТРІШНЬОНАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Зміст моністичних концепцій полягає у визнанні єдності двох систем права. Слід зазначити, що моністична теорія представлена доктринальними позиціями юристів, позиції яких суттєво відрізнялися. Одна частина вчених наполягає на визнанні домінування, верховенства національного права, інша – на верховенстві міжнародного права.

Генетичні витоки моністичної концепції примату міжнародного права над національним криються у самій природі міжнародного права. Існуюче наприкінці XIX ст. «старе міжнародне право» з його правом на війну, захопленням територій, безпечальним втручанням великих держав у внутрішні справи інших держав, складало ідеологічну основу для проголошення міжнародного права вищим правопорядком. Головними проповідниками теорії примату міжнародного права стали нормативіст Г. Кельзен, солідарист Ж. Сельє, Ш. Руссо, П. Гугенгайм, Ф. Джессеп та ін.

Відразу ж після Першої світової війни австрійський юрист Г. Кельзен сформулював основи концепції примату міжнародного права, згідно з якими воно виступає в якості верховного правопорядку, не обмеженого іншими правопорядками. Він зазначав, що міжнародне право, разом із внутрішньодержавними правопорядками, створюють загальну систему правопорядків – «універсальну систему усього права»¹.

Наведена доктрина негативно ставиться до держави та вважає її неефективним інструментом захисту прав людини, на відміну від міжнародного права, що регулює поведінку та забезпечує добробут індивідів. Г. Кельзен розглядає державу, як правове явище, як юридичну особу, корпорацію. Корпорацію він визначає як групу індивідів, до яких право відноситься як до єдиного об'єкту, як до особи, що має права та обов'язки, відмінні від прав та обов'язків індивідів, що складають корпорацію. Тому, на думку Г. Кельзена, співвідношення між міжнародним правопорядком і національними правопорядками нагадує співвідношення національного правопорядку та внутрішніх норм корпорації². При цьому він розглядає питання примату разом з питанням суверенітету, висуваючи тезу про можливість ієрархії знизу догори, від національного права до міжнародного. У цьому випадку саме міжнародне право є логічною умовою правового існування держав, отже й національних правових систем шляхом формування юридичної компетенції держав. В основі концепції лежить твердження, згідно з яким міжнародне та внутрішнє право являють собою частину однієї й тієї ж системи норм, сила та зміст яких логічно витікають з деякої основної норми. І якщо виникає конфлікт між нормою міжнародного права та нормою внутрішнього права держави, то його слід розглядати, як конфлікт між вищою та нижчою нормами.

Таким чином, концепція монізму нагадувала певну систему субординаційно-ієрархічних взаємовідносин, яку В. Г. Буткевич окреслив таким чином: державний правопорядок походить від міжнародного юридичного порядку і є «похідним», «делегованим»³.

Особливого розвитку теорія монізму набула після Другої світової війни, коли міжнародне право у своєму розвитку відчувало новий поштовх. У процесі реанімації міжнародного права постала проблема чіткого розмежування сфер діяльності між сферою міжнародного та національного правопорядків, користуючись термінологією ООН, визначення «справ, що входять до внутрішньої компетенції держав». Саме відсутність необхідної ясності в цьому питанні у теорії міжнародного права, на думку І. І. Лукашука, стала причиною народження цілої низки штучних конструкцій, наприклад, «загальнолюдського права», «глобального права», «світового права», «транснаціонального права» та ін.⁴

У працях європейських юристів почали поширюватися погляди, згідно з якими існує міжнародна система та транснаціональна система. На думку Р. Арона, перша є системою дипломатичних зв'язків між суверенними державами, друга – проявляється в економічних зв'язках, загальних переконаннях, в організаціях,

діяльність яких виходить за межі державних кордонів⁵. В. Фрідмен ускладнив цю систему міжнародних зв'язків та доповнив її «наднаціональним суспільством», тобто таким, в якому «діяльність та функції держав чи груп злиті в постійних міжнародних установах»⁶. Мова тут йде про формування та діяльність міжнародних, міждержавних та міжурядових організацій, що стали суб'єктами міжнародного права. У зв'язку з цим виникла низка дискусій, зокрема щодо делегування державних повноважень від держав-членів наднаціональним органам чи міждержавним об'єднанням. Для моністів, прибічників примату міжнародного права, така постановка питання є дуже принциповою, адже міжнародна організація набуває ознак суверенного суб'єкту, а це означає, що ці суб'єкти є міжнародними акторами, що реально впливають на всі види міжнародних відносин та процеси міждержавного співробітництва тощо.

Як наслідок з'явилися теорії «світового права» (Г. Кларк, Л. Сон, К. Танко), «транснаціонального права» (Ф. Джессеп), «універсального права» (У. Дженкс). Так, наприклад, засновник «транснаціонального права» Ф. Джессеп вважав: якщо держави з різними правовими системами є неспроможними впоратися з економічними проблемами міжнародного характеру, на допомогу прийде «транснаціональне право»⁷. Він визнає, що єдиною перешкодою для існування «транснаціонального права» є «застаріле поняття державного суверенітету»⁸. На думку японського юриста К. Танка, «світове право» має охопити загальні для держав національні закони, міжнародне публічне та міжнародне приватне право, що повинні розвиватися відповідно до спільного прогресу світового співтовариства, об'єднуючи всі три складові правової сфери на засадах загального юридичного знаменника, який представляє природне право⁹.

Ідеологічним послідовником Х. Кельзена був французький професор Ш. Руссо – засновник одного з напрямів монізму – теорії координації. Апологети зазначеної доктрини розглядали міжнародне право, як право координації, право співпорядкованості, яке не передбачає автоматичної відміни внутрішніх норм, що суперечать зобов'язанням у міжнародному плані. Ш. Руссо стверджував, що міжнародна практика відкидає положення про те, що «національне право й міжнародне право – це дві різні, автономні, суворо герметичні по відношенню одна до одної юридичні системи». Не відповідає міжнародній практиці й «концепція про два юридичні порядки, що є ієрархічно підконтрольні один до одного»¹⁰. Незважаючи на певну спробу компромісу, ця теорія страждала від недоліків одностороннього аналізу та не враховувала усієї багатогранності взаємодії міжнародного та національного права.

У працях відомого англійського вченого-міжнародника Г. Лаутерпахта монізм трактувався, як форма ствердження примату міжнародного права навіть у внутрішньодержавній сфері¹¹. Таку ж позицію зайняли швейцарський вчений Гугенгейм та австрійський дослідник Брандвейнер. У Німеччині прихильниками теорії примату міжнародного права були Д. Гунст та Е. Зауер. Вони відводили внутрішньодержавному праву дуже малу роль, коли міжнародне право виступає, як найкращий регулятор «людських справ, а також логічна умова правового існування держав», і, зазвичай, і національних правових систем у сфері реалізації державами своєї влади¹².

На думку ще одного французького юриста, Ж. Селя, сама ідея суверенітету є несумісною з ідеєю міжнародної системи, а міжнародне право має здібності регулювати й чисто внутрішні відносини держав¹³.

Разом із концепцією «світового права» з погляду на розвиток міжнародних організацій, яким притаманні наднаціональні функції, низка науковців запропонувала концепцію «світової держави» та «світового внутрішнього права». Необхідно зазначити, що термін «світове внутрішнє право» вперше був використаний у 60-ті роки ХХ ст. німецьким філософом Ц. Вайцзекером, який вважав, що миру у всьому світі можна було б досягти тільки за допомогою встановлення центрального Всесвітнього органу та радикального «обмеження» суверенітету держав¹⁴.

Слід зазначити, що прибічники вищевказаної концепції розглядали міжнародне право під впливом глобалізації вже не як право, що встановлює міждержавний порядок. Так, голландський дослідник Й. Дельбрюк розглядає глобалізацію як процес денационалізації ринків, політики і права, причому, як на міжнародному, так і на національному рівнях. Згідно з його позицією, саме міжнародне право трансформується у «загальносвітове право», яке охоплює як національні держави, так і урядові та неурядові організації. За його визначенням, «світове право» є сукупністю правових норм, що регулюють більш широке коло відносин, що виникають не тільки з міждержавного права і розповсюджуються на держави та недержавні утворення на більш високому рівні, ніж наддержавний чи наднаціональний правопорядок¹⁵. Таким чином, «світове право» виступає в якості системної та специфічної сукупності правових норм, що виникають у результаті часткової трансформації традиційного міждержавного права, тобто міжнародного публічного права, доповненого іншими елементами права. Вважаємо, що під «іншими елементами права» слід розуміти, насамперед, національний, вірніше, конституційно-правовий механізм відповідної держави, що регламентує взаємодію міждержавної системи та суверенного національного правопорядку.

Разом із тим існували й супротивники такого підходу. Так, відомий радянський вчений-міжнародник Г. І. Тункін, який зокрема у 70-ті роки ХХ ст. зазначав відносно теорії «світового права», що ця абстрактна, відірвана від реальної дійсності схема настирливо висувається у буржуазній міжнародно-правовій літературі як найбільш прогресивна течія сучасної політичної та юридичної думки, а її противників зображують реакціонерами, які відстали від життя¹⁶.

Необхідно зазначити, що питання про процес формування світового права та держави активно дискутується у зарубіжній та вітчизняній літературі. Сьогодні такі ідеї можна знайти у працях російського дослідника В. М. Шумілова, який вважає, що ХХІ ст. буде проходити під знаком становлення та розвитку

глобальної правової системи, в якій і міжнародне публічне право, і системи внутрішньодержавного права, стануть багаторівневими правовими галузями та інститутами¹⁷.

За реанімацію ідей, що пов'язані зі світовою державою, виступають М. М. Марченко, який розглядає зазначену проблему як нову парадигму політико-правової теорії у новому столітті¹⁸, та Л. С. Явич, який зазначає, що формування єдиного правопорядку, що охороняється єдиною державністю, є реальним засобом демократичного узгодження суспільних відносин на міжнародному рівні на стадії глобалізації життєдіяльності народів¹⁹.

Важливо підкреслити, що моністи – прибічники «світового» та «транснаціонального права», зазираючи у майбутнє, передбачили створення єдиної системи правового регулювання, що має діяти у глобальному масштабі. Аналіз цих концепцій підкреслює та обґрунтовує ідею наявності наддержавної влади та світового правопорядку. Головна цінність моністичної концепції полягає у прогностичному аспекті, а саме у можливості дослідити проблеми інтеграційного характеру між державами. Адже дослідження процесів інтернаціоналізації конституційного права проходять тільки завдяки теоретичним поглядам саме моністів. Міжнародне право, регулюючи міжнародні відносини, впливає й на відносини всередині держави. Його норми в аспекті їх реалізації спрямовані на адресу особливого суб'єкту – держави, яка у свою чергу створює відповідні та адекватні норми права у національному правопорядку. У результаті цього міжнародне право безпосередньо впливає на внутрішнє життя держави та її національну систему права.

Необхідно зазначити, що ідеї монізму активно розвиваються й на сучасному етапі. Зокрема, І. І. Лукашук, звертає увагу на той факт, що у наш час в умовах поглиблення інтернаціоналізації суспільства, включаючи інтернаціоналізацію правової системи, особливо важливо забезпечити оптимальну взаємодію правової системи держави з міжнародним правом та правовими системами інших держав. Таким чином формується єдиний правовий простір у глобальному масштабі²⁰. На думку О. М. Хлестова, в сучасних умовах більш раціональною є необхідність підтримати моністичні теорії з визнанням пріоритету міжнародного права²¹. Аргументуючи такий підхід, автор наполягає на активізації діяльності та підвищенні авторитету міжнародних організацій, зокрема ООН, підкреслюючи демократичність змісту сучасного міжнародного права. І дійсно, зміст численних міжнародно-правових документів з кінця 80-х – початку 90-х років ХХ сторіччя був наповнений положеннями про те, що держави визнають примат міжнародного права у міжнародних відносинах, об'єднують свої зусилля з метою сприяння забезпеченню міжнародної безпеки²², зміцнюють мир на засадах примату міжнародного права²³ тощо.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що сучасна доктрина верховенства міжнародного права тією чи іншою мірою сприяла утвердженню принципу верховенства права у ЄС. Сформульовані Судом ЄС концепції, що обґрунтували пряме застосування і дію, верховенство права ЄС у державах-членах, загалом позитивно сприяли його сприйняттю національними правовими порядками. Однак, право ЄС не може оминати конституційні засади окремих держав-членів, які у своєму широкому значенні є своєрідною призмою, скрізь яку національна правова система сприймає чи то міжнародне право, чи то право ЄС.

Однак, враховуючи вищесказане, не можна однозначно стверджувати про ефективність доктрини монізму, адже дана теорія є небезпечною у чистому та однозначному її використанні через її однобічність. У цьому зв'язку не можна погодитися з думкою Л. П. Ануфрієвої, яка зазначає, що проголошення примату міжнародного права за певних обставин може бути використано «сильними» державами для цілей, які не мають нічого спільного із завданнями міжнародного права та його загальнозвизнаними принципами та нормами²⁴. Але така полеміка між дуалістами та моністами, що продовжується майже 100 років, не дозволяє вирішити головне практичне завдання співвідношення двох систем права. Вважаємо, що вищезгадані теорії співвідношення національного і міжнародного права у сучасних умовах значною мірою трансформуються, втрачають своє первинне антагоністичне значення. «Адже при дослідженні співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права держав, – зазначав Г. І. Тункін, – не можна, як це зазвичай робиться, зводити справу до питання про переважну силу норм міжнародного права над нормами національного права або навпаки. Правильне вирішення проблеми співвідношення міжнародного та національного права може бути здійснене тільки на шляху виявлення реальних зв'язків між ними, в процесі формування норм міжнародного права, з одного боку, та в процесі застосування норм міжнародного і національного права – з іншого»²⁵. Теоретичні конструкції системи певної пріоритетності, чи-то автономності обох систем, не відображають сучасних процесів взаємодії міжнародного та національного права. У цьому аспекті слід погодитись з думкою професора П. Ф. Мартиненка, що ні теорія дуалізму, ні теорія монізму не відповідають практиці сучасних держав²⁶. Як наслідок, на думку англійського юриста-міжнародника Я. Броунлі, сьогодні все більше фахівців прагнуть позбутися дихотомії монізму і дуалізму, стверджуючи, що логічні наслідки обох теорій суперечать реальній діяльності міжнародних і національних органів, а також судів²⁷.

Схожої точки зору дотримуються й вітчизняні вчені-конституціоналісти. Зокрема, на думку Ю. М. Тодики, сучасні доктрини міжнародного права у питанні співвідношення міжнародного і національного права представлені широким колом різноманітних теорій співвідношення цих правових систем. Зокрема, можна виділити теорію «гармонізації» двох систем (Д. П. О'коннел), «пріоритету міжнародного права над внутрішнім» (Ч. Фенвік), «спільної сфери дії міжнародного і внутрішнього права» (Дж. Фіцморіс), «координації» міжнародного і внутрішнього права на основі верховенства першого» (Ш. Руссо), «взаємодії однієї системи з іншою і з системою міжнародних відносин в цілому» (І. І. Лукашук), «взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного (національного) права» (Г. В. Ігнатенко), «пріоритету міжнародного права» (В. І. Євінгов) та ін.²⁸.

Показовою у цьому сенсі є тенденція формування на ґрунті системи міжнародної та внутрішньодержавної взаємодії якісно нової правничої системи, яка, на думку В. Л. Федоренка, може називатися міжнародним конституційним правом²⁹.

У зв'язку з цим слушною є думка І. І. Кравчука та М. В. Парапана про те, що національним вченим-конституціоналістам довелось проявити неабияку винахідливість, щоб адаптувати старі конституційні доктрини та розвинути нові, які могли б бути притаманними своїй правничій системі, поняттям та категоріям, пояснити верховенство права ЄС у національному праві, його пряму дію та пряме застосування. Результатами такої діяльності є, наприклад, доктрина обмеження суверенітету та передачі суверенних прав у Франції, «новий підхід» Х'юстона та Маршалла до доктрини парламентського суверенітету, конструктивна теорія та теорія самообмеження парламентського суверенітету у Великій Британії, адаптовані правила тлумачення колізій між нормами національного та міжнародного права у Данії та ін.³⁰.

Таким чином, розвиток співробітництва між державами, розширення діяльності з утворення правил, спільних для всіх учасників міждержавних інтеграційних процесів, імплементація або визнання цих принципів на конституційному рівні, на сьогодні об'єктивно потребує формування більш гнучких концепцій. Впевнені, що сучасні юристи-конституціоналісти поступово відмовляться від певної політичної чи ідеологічної абсолютизації тієї чи іншої теорії, та тим самим виявлятимуть багатогранність типів та форм взаємодії міжнародного та конституційного правопорядків, незалежно від історичних традицій державотворчих процесів. Без сумніву, в кожній теорії є свої певні раціональні висновки, підкріплені міцним та суттєвим ланцюгом теоретичного та практичного обґрунтування. Однак, не зважаючи на певні протиріччя, саме у зазначених концепціях міститься значний науковий потенціал, завдяки якому ми знаходимо підтвердження істини, що міжнародне та національне право дійсно знаходяться у діалектичному взаємозв'язку.

¹ Kelsen H. Principles of International Law / H. Kelsen. – New-York, 1952. – P. 94.

² Kelsen H. Principles of International Law / H. Kelsen. – New-York, 1952. – P. 96.

³ Буткевич В. Г. Соотношение внутригосударственного и национального права / В. Г. Буткевич. – К. : Вища шк., 1981. – С. 130.

⁴ Лукашук И. И. Международно-правовое регулирование международных отношений / И. И. Лукашук. – М. : Междунар. отношения, 1975. – С. 92.

⁵ Арон Р. Демократия и тоталитаризм [Электронный ресурс] / Р. Арон ; пер. с фр. Г. И. Семенова. – М. : Текст, 1993. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Aron/

⁶ Friedmann W. Changing Structure of International Law / W. Friedmann. – London : Stevens & Sons, 1964. – P. 38.

⁷ Jessup Ph. Transnational Law / Ph. Jessup. – New-Haven, 1956. – P. 15–16.

⁸ Jessup Ph. Transnational Law / Ph. Jessup. – New-Haven, 1956. – P. 76.

⁹ Tanaka K. Observations on Peace; Law and Human Rights / K. Tanaka // Transnational Law in a Changing Society. – New-York, 1972. – P. 244.

¹⁰ Цит. за кн.: Мюллерсон Р. А. Соотношение международного и национального права / Р. А. Мюллерсон. – М. : Междунар. отношения, 1982. – С. 13.

¹¹ Lauterpacht H. Is International Law Part of the Law of England? / H. Lauterpacht // Transactions of the Grotius Society. – 1939. – Vol. 25. – P. 51–88.

¹² Цит. за кн.: Колюхова И. А. Международное и конституционное право: теория и практика взаимодействия / И. А. Колюхова. – М.: Формула права, 2006. – С. 14.

¹³ Цит. за кн.: Лукашук И. И. Международно-правовое регулирование международных отношений / И. И. Лукашук. – М.: Междунар. отношения, 1975. – С. 97.

¹⁴ Див.: Мережко О. Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права / О. Мережко. – К.: Юстиніан, 2010. – С. 113.

¹⁵ Цит. за кн.: Сеидов А. В. Международное право в эпоху глобализации. Эволюция концепции государственного суверенитета : моногр. / А. В. Сеидов. – М. : Науч. кн., 2005. – С. 89.

¹⁶ Тункин Г. И. Теория международного права / Г. И. Тункин ; под общ. ред. Л. Н. Шестакова. – М., 2000. – С. 325.

¹⁷ Шумилов В. М. Международное право и глобальная правовая система / В. М. Шумилов // Московский журнал международного права. – 2002. – № 4. – С. 3.

¹⁸ Марченко М. Н. Глобализация и ее воздействие на современное национальное государство (методологический аспект) / М.Н.Марченко // Теоретико-методологические проблемы права. – М. : Зерцало, 2007. – С. 58 ; Марченко М. Н. Миф о формировании мирового государства и права в условиях глобализации / М. Н. Марченко // Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. – 2003. – № 2. – С. 3.

¹⁹ Явич Л. С. О философии права на XXI век / Л. С. Явич // Правоведение. – 2000. – № 4. – С. 11–12.

²⁰ Российская правовая система и международное право: современные проблемы взаимодействия : материалы Всероссийской науч.-практ. конф. в Нижегородском юридическом институте МВД России, сентябрь 1995 г. // Государство и право. – 1996. – № 3. – С. 2.

²¹ Хлестов О. Н. Россия и международное право : основные положения доклада / О. Н. Хлестов // Российский ежегодник международного права, 1998/1999. – СПб. : Россия-Нева, 1999. – С. 323.

²² Итоговый документ Венской встречи государств-участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе // Международные акты о правах человека : сб. док. / сост. В. А. Карташкин. – М.: Норма-Инфра-М, 1997. – С. 648 – 653.

²³ Парижская хартия для новой Европы [Электронный ресурс] : итоговый документ Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, г. Париж, 21 ноября 1990 г. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

²⁴ Ануфрієва Л. П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории / Л. П. Ануфрієва. – М.: Спарк, 2002. – С. 331.

²⁵ Тункин Г. И. Основы современного международного права / Г. И. Тункин. – М., 1956. – С. 9.

²⁶ Мартиненко П. Ф. Насиченість державного права України міжнародним правовим порядком: конституційний аспект / П. Ф. Мартиненко // Конституція і конституціоналізм: вибіркові проблеми / Відп. ред.: П. Ф. Мартиненко, В. М. Кампо. – К.: Купріянова, 2007. – С. 250.

²⁷ Цит. за кн.: Міжнародне право. Основи теорії: підруч. / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – С. 253.

²⁸ Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: моногр. / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2000. – С. 237–238.

²⁹ Федоренко В. Л. Національне і міжнародне конституційне право: порівняльно правові аспекти / В. Л. Федоренко // Порівняльно-правові дослідження. – 2006. – № 2. – С. 66.

³⁰ Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парапан. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. – С. 80.

Резюме

У статті розглядається взаємодія міжнародного й внутрішньодержавного права. Окрема увага приділяється особливостям формування моністичних концепцій співвідношення національного та міждержавного права. Вивчається їх роль у розвитку міждержавної інтеграції.

Ключові слова: моністичні концепції, національне та міжнародне право, міждержавна інтеграція, міжнародно-правове регулювання, інтернаціоналізація.

Резюме

В статье рассматривается взаимодействие международного и внутригосударственного права. Отдельное внимание уделяется особенностям формирования монистических концепций соотношения национального и международного права. Изучается их роль в развитии межгосударственной интеграции.

Ключевые слова: монистические концепции, национальное и международное право, межгосударственная интеграция, международно-правовое регулирование, интернационализация.

Резюме

The article considers the interaction of international and domestic law. Special attention is paid to the peculiarities of the formation the monistic conceptions of national and international law relations. It studies their role in the development of interstate integration.

Key words: monistically concept, national and international law, inter-state integration, international legal regulation of internationalization.

Отримано 8.02.2011

І. А. БЕРЕЗОВСЬКА, О. М. ЛИСЕНКО

Ірина Андріївна Березовська, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Олена Миколаївна Лисенко, кандидат юридичних наук, доцент Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У зв'язку з набранням чинності Лісабонським договором 1 грудня 2009 р., правові засади зовнішньої діяльності Європейського Союзу зазнали істотних змін. Це зокрема стосується таких питань, як міжнародна правосуб'єктність Євросоюзу, види його компетенції, структура та повноваження інститутів, уповноважених представляти Євросоюз на міжнародній арені, порядок укладання Євросоюзом міжнародних угод тощо.

Дослідження новацій, запроваджених Лісабонським договором, у цій сфері є надзвичайно актуальним для сучасної доктрини європейського права в Україні, особливо з огляду на важливість врахування таких нововведень при розробці угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

В цілому питання, пов'язані з проблемами реформування первинних джерел права Євросоюзу, вже давно стали об'єктом наукових досліджень як у західній, так і у вітчизняній доктрині. Серед останніх слід